Eduskunta
Talousvaliokunta

Asiantuntijalausunto
17.5.2024

VN/1/2024-TEM-62

Talousvaliokunta 24.5.2024

ASIANTUNTIJALAUSUNTO VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄSTÄ EDUSKUNNALLE EUROOPAN KOMISSION EHDOTUKSESTA NEUVOSTON PÄÄTÖKSEKSI EURATOMIN YDINMATERIAALIVALVONNAN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA ANNETUN KOMISSION ASETUKSEN (EURATOM) HYVÄKSYMISESTÄ

Eduskunnan talousvaliokunta on pyytänyt työ- ja elinkeinoministeriön lausuntoa valtioneuvoston kirjelmästä eduskunnalle Euroopan komission ehdotuksesta neuvoston päätökseksi Euratomin ydinmateriaalivalvonnan täytäntöönpanosta annetun komission asetuksen (Euratom) hyväksymisestä.

Työ- ja elinkeinoministeriö on osallistunut valtioneuvoston kannan valmisteluun vastuuvalmistelijana. Valmistelu on tehty yhteistyössä STUK:n, VNK:n, ja UM:n kanssa

Työ- ja elinkeinoministeriö toteaa lausuntonaan seuraavaa:

Euratom –sopimus

Euroopan atomienergiayhteisön (EAEY tai Euratom) perustamissopimus allekirjoitettiin Roomassa 25. maaliskuuta 1957. Euratom-sopimuksen tärkeimpiä tavoitteita ovat ydinalan tutkimuksen helpottaminen ja edistäminen sekä teknisen tiedon levittäminen, yhdenmukaisten turvallisuusvaatimusten edistäminen ja ydinmateriaalivalvonnan varmistaminen eli ettei siviilikäyttöön tarkoitettuja ydinaineita siirretä käytettäväksi muuhun käyttöön, varsinkaan sotilaallisiin tarkoituksiin.

Perustamissopimuksen mukaisesti Euroopan komission ydinmateriaalivalvontaviranomaisilla on oikeus valvoa, että EU -jäsenmaissa ydinaineita käytetään ilmoitettuun käyttötarkoitukseen.

Euratom ydinmateriaalivalvontaa koskeva voimassa oleva asetus

Tällä hetkellä Euroopan komission toteuttaman ydinmateriaalivalvonnan toiminnanharjoittajia velvoittavat vaatimukset on annettu komission ydinmateriaalivalvontaa koskevassa setuksessa (No.302/2005). Asetuksessa määritetään tiedot, jotka ydinmateriaalien käyttäjien on ilmoitettava Euroopan komissiolle. Lisäksi siinä täsmennetään tietoja, jotka käyttäjien on säilytettävä, jotta komissio voi todentaa, ettei ydinmateriaaleja ole käytetty muuhun kuin niiden aiottuun käyttötarkoitukseen.

Komissio teki voimassa olevasta asetuksesta perusteellisen arvion, joka saatiin päätökseen vuonna 2022. Arvioinnin perusteella päädyttiin asetusehdotukseen, jonka tavoitteena on varmistaa Euratomin ydinmateriaalivalvonnan vaikuttavuus ja tehokkuus ottaen huomioon ydinalan ja tietotekniikan viimeaikainen kehitys sekä vähentää ydinmateriaalivalvonnan ilmoituksista aiheutuvaa hallinnollista kuormitusta.

Komission ydinmateriaalivalvontaa koskeva asetusehdotus

Euroopan komissio antoi 21.12.2023 ehdotuksen (COM (2023) 793) neuvoston päätökseksi ydinaineiden käyttäjiä koskevista täytäntöönpanosäännöksistä EU:ssa Euratomin ydinmateriaalivalvonnan valvontajärjestelmän puitteissa. Päätöksellään neuvosto hyväksyisi uuden komission asetuksen, jolla ajantasaistetaan ja korvataan nykyinen voimassa oleva komission asetus.

Ydinmateriaalivalvonnan toteutus kansainvälisellä tasolla on toiminut tehokkaasti ja tällä on varmistettu ydinsulkusopimuksen toteuttaminen. Ydinala on kuitenkin kehittynyt sekä kehittyy jatkuvasti ja samalla ydinmateriaalivalvonnan menetelmiä kehitetään huomioimaan uusia teknologioita ja sekä menetelmiä.

Ydinenergiahankkeiden suunnitteluvaiheen tärkeyden korostuessa myös ydinmateriaalivalvonnan huomioimisen ydinlaitoksen hankesuunnittelun varhaisessa tulee tärkeämmäksi. Tämä on tärkeää kaikissa ydinenergiahankkeissa SMR teknologian hyödyntämisestä loppusijoituslaitosten suunnitteluun. Ehdotettuun asetukseen kuuluvilla uusilla vaatimuksilla, jotka koskevat erityisesti monimutkaisten laitosten teknisten perustietojen ilmoittamisen muotoja ja määräaikoja, varmistetaan, että ydinmateriaalivalvontaa koskevat toimenpiteet sisällytetään jo varhaisessa vaiheessa näiden laitosten eri elinkaarivaiheiden suunnitteluun (safeguards by design).

Uudessa asetuksessa otettaisiin käyttöön entistä porrastetumpi ydinaineiden raportointi pienten ydinainemäärien haltijoiden velvollisuuksien keventämiseksi. Tämä mahdollistaa valvonnan ja raportointivaatimusten toteutuksen painottamista materiaaleihin, laitoksiin, ja toimintoihin niiden merkittävyyden ja laajuuden mukaan. Ehdotuksessa huomioidaan paremmin pieniä ydinainemääriä hallussaan pitävät laitokset sekä mahdollistetaan digitaaliteknologian hyödyntäminen erityisesti ydinmateriaalien ilmoittamisen muodoissa.

Lisäksi Ehdotetussa asetuksessa varmistetaan yhdenmukaisuus kaikkien kansainvälisten velvoitteiden kanssa, mukaan lukien Euratom-yhteisön ja kolmansien maiden väliset ydinalan yhteistyösopimukset.

Valtioneuvoston kanta

Ehdotuksessa huomioidaan paremmin ydinlaitosten käytöstäpoiston, jätteiden ja käytetyn polttoaineen geologisen loppusijoituksen erityispiirteet sekä uudentyyppiset laitokset, joita odotetaan otettavan käyttöön lähitulevaisuudessa. Ydinmateriaalivalvontaan liittyvä sääntely tulisi toteuttaa käytännönläheisesti mahdollistaen käytetyn ydinpolttoaineen käsittelyn, varastoinnin ja loppusijoituksen sekä ydinalan kansainvälisen yhteistyön.

Suomessa kehitetty käytetyn polttoaineen loppusijoitusratkaisu on ensimmäinen laatuaan maailmassa. Suomelle on tärkeää, että tässä yhteydessä kehitetyt ydinmateriaalivalvonnan raportointimenetelmät huomioidaan tulevassa sääntelyssä ja Suomesta saatuja oppeja onkin käytetty asetuksen laatimisen yhteydessä hyväksi.

Komission ehdotus on pääpiirteittäin selkeä. Neuvotteluiden aikana ehdotuksen sisältöä pyritään entisestään selkiyttämään erityisesti terminologian sekä soveltamisalan ja komission toimivallan rajausten osalta. Muiden jäsenvaltioiden huomiot ovat koskeneet Suomen tavoin tarpeeseen selkeyttää komission toimivallan rajauksia sekä ydinalan yhteistyösopimusten soveltamisalaan kuuluvien muiden kuin ydinaineiden siirtoon ja hallussapitoon liittyvät ilmoitus- ja raportointikäytännöt ovat herättäneet tarkennustarpeita asetuksen soveltamisalasta.

Asetusehdotuksen käsittely

Komissio antoi ehdotuksensa vuoden 2023 lopussa. Puheenjohtajamaa Belgia tavoittelee asian käsittelyn saattamista päätökseen neuvostossa omalla puheenjohtajakaudellaan kesäkuun lopussa 2024. Tämän toteutuminen on toistaiseksi epävarmaa.

Asetusehdotuksen käsittely ja neuvottelut tapahtuvat käytännössä asiantuntijatasolla neuvoston atomityöryhmässä. Lisäksi syventävää tiedonvaihtoa käydään bilateraalisesti muiden asiantuntijafoorumien yhteydessä. Tästä syystä asian valmistelussa on tukeuduttu Suomen ydinmateriaalivalvonnan viranomaisen Säteilyturvakeskuksen asiantuntemukseen. STUK viranomaisena ylläpitää ja kehittää ydinmateriaalien kansallista valvontajärjestelmää. Lisäksi asiaa on valmisteltu yhteistyössä ulkoministeriön sekä valtioneuvoston kanslian kanssa.

Jaakko Louvanto
erityisasiantuntija
työ- ja elinkeinoministeriö